

ВІДГУК

офіційного опонента

про дисертацію ЛОЗИЦЬКОЇ Марії Петрівни

«Лінгвокультурний та прагматичний аспекти гендерно маркованих фразеологізмів сучасної німецької мови»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 – Філологія (галузь знань 03 – Гуманітарні науки).

Луцьк, 2021. 274 с.

1. Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження та її зв'язок з планами науково-дослідних робіт

Дисертаційне дослідження М. П. Лозицької виконано в царині німецької фразеології і присвячено вивченню лінгвокультурних і прагматичних аспектів гендерно маркованих фразеологізмів.

Сучасне суспільство прагне останнім часом забезпечити гендерну рівноправність в усіх сферах свого функціонування, що, відповідно, відображається у мові як дзеркалі певної лінгвокультури. Найяскравіше ментальність народу проявляється на фразеологічному рівні мови, де фіксуються сталі словосполучення, які можуть багатогранно представити лінгвокультурні характеристики будь-якої мови загалом і німецької зокрема. Відсутність розвідок, де би комплексно аналізувався німецькомовний фразеологічний склад на предмет встановлення лінгвокультурних та прагматичних особливостей гендерно маркованих фразеологізмів, зумовлює актуальність пропонованої розвідки. Опис інтра- та екстралінгвальних рис гендерно маркованих фразеологізмів сприяє, без сумніву, висвітленню особливостей мовного відображення німецького світобачення в гендерному вимірі, що є певним внеском у розвиток толерантної міжкультурної комунікації. З огляду на сказане вище, зазначаємо *актуальність і своєчасність* дисертації М. П. Лозицької.

Об'єктом дослідження є гендерно марковані фразеологічні одиниці сучасної німецької мови.

Предметом аналізу слугують структурні, семантичні, прагматичні та лінгвокультурні особливості гендерно маркованих фразеологізмів сучасної німецької мови.

Дисертаційну роботу М. П. Лозицької виконано в межах досліджень, які проводить кафедра німецької філології факультету іноземної філології Волинського національного університету імені Лесі Українки «Семантико-прагматичні характеристики різних жанрів та дискурсів у сучасних германських мовах». Тему дисертаційної праці затверджено на засіданні вченої ради Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 17 від 29.11.2017 р.).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їхня достовірність і наукова новизна

Результати дисертації є науково обґрунтованими завдяки коректно застосованим методам дослідження: *метод лінгвістичного опису* та *спостереження* використано при інвентаризації, систематизації, класифікації та інтерпретації фактів і явищ; *метод словникових дефініцій* – при визначенні семантичної структури мовних одиниць та виявленні змістового мінімуму концепту фемінінності й маскулінності; *метод компонентного аналізу* – при встановленні семантичної структури гендерно маркованих фразеологізмів; *контекстологічний метод* – при аналізі вживання гендерно маркованих фразеологізмів у тексті; *метод кореляції мовних та позамовних явищ* – при описі взаємозв'язку й взаємозумовленості соціальної сфери життя носіїв мови і її відображенні в семантичній структурі досліджуваних мовних елементів; *лінгвокультурологічний аналіз* – при розкритті здатності ФО відображати ментальність німецькомовної культури; *метод кількісного контент-аналізу* – при встановленні частотності гендерно симетричних фразеологізмів у публіцистичних текстах з метою визначення рівня гендерної чутливості німецької мови; *корпуснобазовані та корпуснокеровані методи* – для відстеження великих за обсягом текстів і вилучення з них релевантного матеріалу для дослідження.

Фактичним матеріалом дослідження є 828 гендерно маркованих фразеологізмів, відібраних на основі авторитетних фразеологічних словників німецької мови: Гаврись В., Пророченко О. Німецько-український фразеологічний словник (1981); Duden. Das große Buch der Zitate und Redewendungen (2007); Küpper H. Wörterbuch der deutschen Umgangssprache (1990); Müller K. Lexikon der Redensarten (1994); Röhrich L. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten (2001); Schemann H. Deutsche Idiomatik (2011); онлайн-словників фразеологізмів www.redensarten-index.de, www.oldphras.net; а також на основі художніх творів сучасних німецьких авторів У. Тімма та Г. Лінд та електронного корпусу німецької мови DWDS.

Про достовірність отриманих результатів та обґрунтованість висновків, які з них зроблені, свідчить наявність в роботі додатку Б з проаналізованим матеріалом.

Таким чином, фактичний матеріал дисертації, спосіб і прийоми обробки та аналізу даних, а також наведені в додатках до дисертації дані переконують у достовірності положень і висновків дисертаційної роботи.

Наукова новизна дисертаційної роботи М. П. Лозицької полягає в тому, що вперше: здійснено комплексний аналіз лінгвокультурної специфіки гендерно маркованих фразеологічних одиниць сучасної німецької мови; окреслено алгоритм дослідження гендерно маркованих фразеологічних одиниць; розкрито прагматичні властивості гендерно маркованих фразеологізмів у публіцистиці та художній літературі; описано інтра- та екстралінгвальні характеристики гендерно маркованих фразеологічних одиниць у сучасній німецькій мові; сформовано корпус гендерно маркованих фразеологізмів сучасної німецької мови.

3. Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання

Теоретичне значення дисертації полягає у внеску в німецьку фразеологію, гендерну лінгвістику, лінгвокультурологію, зокрема у встановленні гендерно

маркованих фразеологізмах у німецькій мові, у розкритті їхніх лінгвокультурних та прагматичних властивостей у сучасних публіцистичному і художньому дискурсах.

Практичне значення розвідки визначається можливістю використання її результатів у курсах із мовознавства, лексикології, стилістики, соціолінгвістики, лінгвокраїнознавства, прагмалінгвістики, інтерпретації публіцистичного та художнього текстів, у створенні курсів за вибором з гендерної фразеології, гендерної лінгвістики, на практичних заняттях з німецької мови при інтерпретації та перекладі текстів, у написанні курсових робіт, кваліфікаційних робіт магістрів. Висновки щодо тенденцій у використанні гендерно маркованих фразеологізмів можуть бути застосовані в курсах з історії німецької мови та лінгвокультурології.

4. Оцінка змісту, стилю та мови дисертаційної роботи, її завершеності та оформлення

Дисертаційна робота М. П. Лозицької є завершеною науковою працею. Вона складається з анотацій двома мовами, списку опублікованих праць за темою дисертації, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів із висновками, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 274 сторінки, основний текст – 234 сторінки. Бібліографія нараховує 327 джерел, із них 297 – праці вітчизняних і зарубіжних авторів, 30 позицій – джерела лексикографічного й ілюстративного матеріалу.

Загалом, структуру роботи можна схарактеризувати як таку, що логічно підпорядковується поставленій меті. Композиція розділів відповідає послідовності конкретних завдань, що успішно вирішуються. Основні теоретичні положення та висновки роботи не є суперечливими, оскільки вони аргументовані й підкріплені доречними прикладами. Положення, які винесено на захист, чітко структуровані й відображають поставлені в роботі наукові завдання. Список використаних джерел відповідає принципу достатності, упорядкування якого здійснено авторкою згідно з останніми бібліографічними вимогами.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми, її актуальність, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, описано методи дослідження, його теоретичне та практичне значення, висвітлено наукову новизну, сформульовано гіпотезу дослідження, а також подано інформацію про апробацію результатів дисертації.

У **першому**, теоретико-методологічному, **розділі** *«Теоретичні засади дослідження гендерно маркованих фразеологізмів у сучасній німецькій мові»* (с. 26-80 дис.) дисертантка детально охарактеризувала наявні підходи до трактування гендеру в лінгвістиці загалом і у фразеології зокрема (п. 1.1); критично розглянула поняття гендерно маркованої фразеологічної одиниці, окреслила властивості зазначених фразеологізмів та підходи щодо їхньої класифікації (п. 1.2). У підрозділі 1.3 авторка описала алгоритм проведення власного дослідження та принципи відбору матеріалу для аналізу.

Другий розділ *«Гендерно марковані фразеологізми сучасної німецької мови: лінгвокультурний аспект»* (с. 81–149 дис.) присвячено висвітленню лінгвокультурної специфіки гендерно маркованих фразеологізмів у сучасній німецькій мові. У підрозділі 2.1 дисертантка описує інтралінгвальні характеристики зазначених лексичних одиниць, розкриває при цьому гендерну симетрію й асиметрію у німецькій фразеології. Окремо авторка зупиняється на питанні гендерної нейтральності у сучасній німецькій мові (п. 2.1.3) й наводить отримані результати аналізу у вигляді діаграми. Авторка не оминає питання гендерної стереотипності у фразеології (п. 2.1.4), де простежується насамперед історія німецької культури. У п. 2.2. М. П. Лозицька розкриває екстралінгвальні характеристики гендерно маркованих фразеологізмів. При цьому авторка наводить достатню кількість прикладів і унаочнює це відповідними діаграмами.

У **третьому розділі** *«Гендерно марковані фразеологізми сучасної німецької мови: прагматичний аспект»* (с. 150–197 дис.) авторка описала прагматичні властивості гендерно маркованих фразеологізмів у сучасній німецькій мові. Дисертантка проаналізувала прагматичні властивості гендерно маркованих

вигуків фразеологізмів (п. 3.1). Попри те, що наводяться приклади зазначеної лексики, було би доцільним навести й кількісні результати для виявлення частотних фразеологізмів. У п. 3.2 дисертантка детально аналізує прагматичний потенціал гендерно маркованих прислів'їв і приказок. Цікаві результати наведені в п. 3.3, де авторка аналізує симетрично гендерні марковані фразеологізми на прикладі газети «Die Zeit», відібрані в корпусі DWDS. У п. 3.4 авторка зіставляє досліджувані фразеологізми в художньому стилі на матеріалі творів Гери Лінд і Уве Тімма що дає їй підстави виявити особливості різногендерних авторів при вживанні гендерно маркованих фразеологізмів.

Загальні висновки дисертації повністю відображають її мету та завдання.

Мова, стиль, оформлення дисертації. Дисертація М. П. Лозицької написана держаною мовою з дотриманням наукового стилю. Дисертацію належним чином оформлено й проілюстровано шістьма діаграмами.

5. Ідентичність анотації та основних положень дисертації

Зміст анотації відповідає основним положенням дисертації. Анотація подана українською та англійською мовами. У ній узагальнено основний зміст та результати дисертаційного дослідження, виділені положення наукової новизни. Анотація відповідає вимогам, що висуваються до подібних робіт, в тому числі вимогам, передбаченим п.п. 9, 10, 11 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №167 (зі змінами від 21.10.2020 р.), а також п. 2 «Вимог до оформлення дисертації», затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. №40 (зі змінами від 31.05.2019 р.).

6. Дискусійні положення, зауваження та пропозиції

Утім, проведене дослідження залишає простір для наукової дискусії, викликає запитання, а подеколи й критичні зауваження, окремі з яких дозволимо сформулювати у відгуку, зокрема:

1. На стор. 98 дисертації зазначається, що в німецькому суспільстві легалізована третя стать. Наразі вона досить часто трапляється в німецькомовному узусі. Тому виникає логічне запитання, чи проаналізований матеріал сучасної німецької мови виявив приклади фіксації цієї статті на фразеологічному рівні.

2. У дисертації на стор. 166 авторка зазначає: «Публіцистичний дискурс є публіцистичним текстом, який характеризується рисами газетно-публіцистичного стилю». З такого тлумачення не зовсім зрозумілою є різниця між термінами *дискурс* і *текст*. У німецькомовному лінгвістичному просторі традиційно розмежовують писемні тексти й усне мовлення, які є об'єктами дослідження двох дисциплін: лінгвістики тексту (нім. *Textlinguistik*) і лінгвістики усного мовлення (нім. *Gesprächslinguistik*). Тому дискурсом німецькі науковці позначають не лише діалогічне мовлення, а й тематично об'єднані тексти / висловлювання (К. Adamzik 2004, W. Heinemann 2005, I. H. Warnke 2009). Текст як комунікативна одиниця, на відміну від дискурсу, матеріальний. Тому, як слушно зауважує О. Стеншке (О. Stenschke 2002), критерій матеріального сприйняття можна використовувати при розмежуванні цих двох понять. Хотілося би почути від дисертантки уточнення щодо розмежування цих двох термінів з огляду на матеріал дослідження.

3. На стор. 181 дисертантка, аналізуючи вживання фразеологізмів із зоонімним компонентом у творах Г. Лінд, зазначає: «Тут, лайливе слово *Schwein* – свиня – авторка доповнює підсилювальним прикметником, таким чином формуючи власний ОФН [оказіональний фразеологічний новотвір]: *mieses Schwein* – підла свиня». Слід зазначити, що цей вираз є досить поширеним в німецькомовному середовищі, і називати його авторським оказіональним фразеологічним новотвором є дещо некоректним.

4. Попри гарний і коректний виклад матеріалу та конвенційне технічне оформлення в дисертаційній роботі трапляються часом стилістичні огріхи (стор. 49, 50, 89, 113, 150).

Зазначені вище зауваження носять дискусійний характер і не можуть вплинути на загальну високу оцінку роботи. Наукова новизна та практичне значення роботи не викликають сумнівів.

7. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

Публікації. Основні теоретичні положення й результати дисертаційного дослідження відображено в 13 публікаціях здобувачки, серед яких: *чотири* статті у наукових фахових виданнях України, *одна* стаття у закордонному періодичному виданні, *одна* стаття у науковому періодичному виданні України, проіндексованому у базі даних Index Copernicus, *одна* стаття у науковому нефаховому виданні України та *шість* тез доповідей на наукових конференціях.

Апробацію теоретичних положень і результатів дисертації здійснено на дев'яти наукових і науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах, у тому числі: 4 міжнародних, проведених в Україні, 3 всеукраїнських наукових конференціях, 2 зарубіжних міжнародних конференціях.

8. Відповідність дисертації вимогам нормативних актів МОН України

Дисертація Лозицької Марії Петрівни на тему «Лінгвокультурний та прагматичний аспекти гендерно маркованих фразеологізмів сучасної німецької мови» відповідає вимогам п.п. 9, 10, 11 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №167 (зі змінами від 21.10.2020 р.), а також п. 2 «Вимог до оформлення дисертації», затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. №40 (зі змінами від 31.05.2019 р.), а також вимогам інших нормативних актів МОН щодо дисертаційних робіт, які подаються на здобуття наукового ступеня доктора філософії. За змістом дисертація відповідає спеціальності 035 Філологія (галузь знань 03 Гуманітарні науки).

Загальний висновок

Дисертація М. П. Лозицької «Лінгвокультурний та прагматичний аспекти гендерно маркованих фразеологізмів сучасної німецької мови» є завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретні наукову задачу в галузі гуманітарних наук – розкриття лінгвокультурних і прагматичних рис гендерно маркованих фразеологізмів сучасної німецької мови. Авторка дисертації – Лозицька Марія Петрівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія (галузь знань 03 – Гуманітарні науки).

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германського,
загального і порівняльного мовознавства
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Ю.Є. Кійко

